

FONETIKA A FONOLOGIE JIHOSLOVANSKÝCH JAZYKŮ

doc. Mgr. Pavel Krejčí, Ph.D.

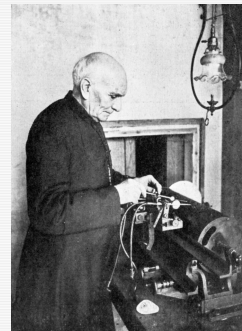
FONETIKA

- **Fonetika a fonologie** → jazykovědné disciplíny popisující a studující zvukovou stránku lidské komunikace, která se tvoří pomocí mluvních orgánů.
- **Fonetika** studuje činnost mluvních orgánů při řeči, samotnou lidskou řeč, zvláště pak hlásky řeči, zkoumá charakter výsledného zvuku, akusticko-artikulační vlastnosti hlásek, a to vše bez ohledu na to, zda mají zkoumané vlastnosti nějakou konkrétní funkci v jazyce.

FONETIKA

- **artikulační** (artikulační orgány a jejich funkce během artikulace) ↓
- **akustická** (zvukové vlny) ⇔ **FYZIKA** **FYZIOLOGIE**
- **auditivní** (činnost sluchových orgánů při percepci zvuku) ↑

- První fonetická laboratoř – **Paříž, 1897**
(abbé **Jean-Pierre Rousselot**, 1846-1924)

FONOLOGIE

- **Fonologie** se zaměřuje jen na ty složky zvukového signálu, které jsou v daném jazyce **významotvorné**, tj. které mají v jazyce nějakou funkci, a to **funkci rozlišující (distinktivní)**. Zkoumá pravidla jejich dělení a to, jak jazyk využívá zvukový materiál pro komunikaci; hodnotí jej tedy z lingvistického hlediska. De facto klasifikuje materiál, který poskytuje fonetika.
- Zakladatel fonologie – **Nikolaj S. Trubeckoj** (1890-1938)
 - *Grundzüge der Phonologie*, 1939
- **Fonetika** = **vlastnosti hlásek**, zvuková stránka řeči
- **Fonologie** = **funkce hlásek v jazyce**

Teoretický význam fonetiky

- napomáhá k celkovému poznání **jazyka coby prostředku komunikace**;
- pomáhá lépe vysvětlit zvukové změny, řešit s tím spojené **morfologické a syntaktické problémy**;
- bez poznání současných a historických zákonitostí na poli tvorby hlásek by nebylo možno řešit řadu otázek spjatých se **zvukovými změnami v rámci morfémů a slov**;
- studium intonace zase napomáhá určit **typ a cíle sdělení a druhy výpovědí** podle obsahu.

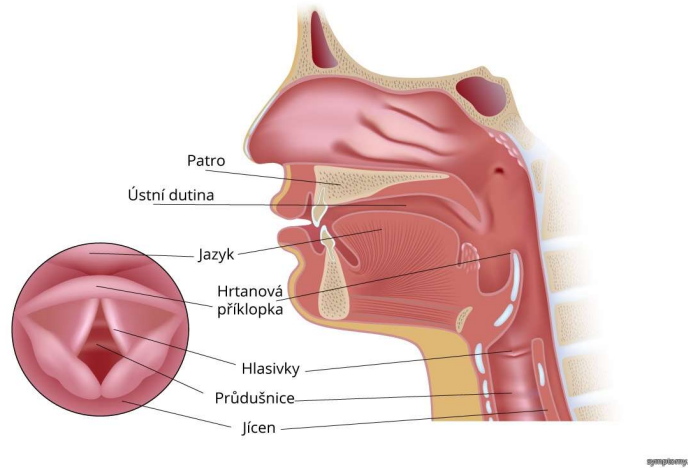
Praktický význam fonetiky

- studuje vztah **hláska (zvuk) – foném, hláska – grafém**;
- přispívá k rozhodování při řešení **výslovnostních a pravopisných problémů**;
- poznání fonetických vlastností mateřského jazyka napomáhá ke správnému pochopení a **zvládnutí cizího jazyka**;
- výsledky fonetického zkoumání využívají **psycholingvistika, foniatrie, logopedie**, odborníci na **komunikaci, rétoriku** apod.

Mluvní orgány

Hlasivky

Hlasivka je zúžená oblast hrtanu umožňující vznik hlasu.

Mluvní orgány

- **Tvorba hlasu** (<https://www.symptomy.cz/anatomie/hlasivky>)
- Vydechovaný sloupec vzduchu rozechvívá napnuté hlasivkové vazy. Následně se otevírá hlasová štěrbinu a vzduch se přes ni uvolňuje ven. Tak vzniká zvuk, který vlivem dalších komponentů vnímáme jako náš hlas. Jeho výšku a tón určuje délka, napětí a rychlost kmitání vazů. Obecně mají vyšší tón hlasu ženy, protože jim hlasivky kmitají až dvěstěkrát za vteřinu. U mužů je to stokrát. U chlapců se vlivem testosteronu zvyšuje růst hlasivkových vazů. To způsobuje přeměnu dětského hlasu na dospělý. Tomuto procesu říkáme mutování.
- Konečné zabarvení hlas získává průchodem rezonančními dutinami, které jsou uloženy nad hrtanem. Každý člověk má dutiny o různé délce a proto má taky každý svůj jedinečný hlas. Artikulaci řeči dále ovlivňuje postavení zubů, jazyka a rtů.
- Kromě hlasivek se na procesu řeči podílí velké množství svalů. Především jsou to svaly hrtanu, dýchací svaly a svaly z oblasti úst. Pomocí těchto svalů se hlasivkové vazy k sobě oddalují a přibližují.
- *Podrobněji viz **CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny**, heslo **MLUVNÍ ORGÁNY***

Artikulace (článkování)

- Koordinovaná činnost mluvních orgánů, při níž vzniká základní tón řeči; postavením modifikačních mluvních orgánů je hlas přetvářen v řeč. Proces artikulace ústí do zvukového proudu, který je zachycen sluchovým ústrojím příjemce (i mluvčího) a následně identifikován v mozku jako zvukový kód, kde dochází k jeho dekodování.
- **AKTIVNÍ** vs. **PASIVNÍ** mluvní orgány
- Artikulační podstata samohlásek – **APERTURA** (otevřenost)
 - postavení **JAZYKA**, činnost **RTŮ**
- Artikulační podstata souhlásek – **STRIKTURA** (přehrada)
 - **MÍSTO** a **ZPŮSOB** tvorby přehrad

Artikulační báze

- Každý člověk má stejné artikulační dispozice;
- každý jazyk využívá jen část těchto možností ⇒ **artikulační a rytmická báze.**
- **ARTIKULAČNÍ BÁZE**
 - soubor pohybů mluvních (hlasových) orgánů, který vede k tvoření hlásek konkrétního jazyka.
- **RYTMICKÁ BÁZE**
 - síla dýchání při tvoření slabik, taktů, taktových skupin a výpovědí.

Fonace (vznik hlásky, tj. zvuku lidské řeči)

- Výdechový proud vzduchu rozkmitá hlasivky (muži 100, ženy 200, děti 300-400 kmitů/s), vytvoří se složený tón o určité síle, výšce a barvě;
- ⇒ **VOKÁLY** (zvuk je harmonický čistý tón)
- Výdechový proud vzduchu narazí na překradu ⇒ turbulence (víření), vzniká specifický šum s určitou výškou, trváním a strukturou (aerodynamický způsob);
- ⇒ **KONSONANTY** (zvuk je neharmonický šum)
- Typ překrady: **závěr** (okluze), **úžina** (konstrikce), **polozávěr** (semiokluze)

Hláška, slabika

- **HLÁŠKA:**
- Nejmenší segment vysloveného slova, dále nedělitelná jednotka, souhrn určitých akustických vlastností.
 - [h - l - á - s - k - a] [s - l - a - b - i - k - a]
- **SLABIKA:**
- Nejmenší jednotka výslovnosti.
 - [hlás - ka] [sla - bi - ka]

6.3 Členění souvislé řeči

Z fonetického hlediska se souvislá řeč člení na menší úseky, jejichž rozsah nelze ztotožňovat s významovým členěním promluvy. Nejmenší zvukové jednotky nemají obvykle ve významovém plánu výpovědi protějšek, teprve vyšší jednotky jsou uzavřené nejen z hlediska zvukového, nýbrž i významového.

zvukové hledisko	obsahové hledisko
	promluva
	výpověď (vyslovená „věta“)
	výpovědní úsek (taktová skupina, promluvný úsek)
takt (přízvukový takt, fonetické slovo)	
	slovo (jako pojmenovací jednotka)
	morfém a jeho morf (vyčleňujeme obvykle až při lingvistickém rozboru)
slabika	
(foném a jeho realizace) (vyčleňuje se až lingvistickou analýzou)	

V některých jazycích korespondence slabika – morfém existuje. Pro nám blízké jazyky je taková korespondence náhodná (např. slabičná předpona). Slabičné jsou některé jazyky východní a jihovýchodní Asie.

Segmentální a suprasegmentální rovina jazyka

- Zvuková stavba jazyka ⇒ dva systémy:
- **Segmentální systém** ⇒ různé typy **hlásek**
- **Suprasegmentální systém** ⇒ **síla** (přízvuk/akcent), **délka** (kvantita), **tónovost**
- Elementy suprasegmentálního systému se mohou projevit pouze za podmínky existence segmentálního systému.

FONÉM, FÓN, ALOFON

- **FONÉM** (základní jednotka fonologie):
- Abstraktní jednotka zvukového plánu jazyka, jež sama o sobě **nenese žádný význam**, její smysl se naplňuje až v interakci s dalšími fonémy, s nimiž tvoří slovo; **CENTRUM vs. PERIFÉRIE inventáře fonémů**
- Minimální zvukový prvek, jenž má schopnost rozlišovat samostatné významové jednotky (slova, tvary slov). Je to tedy prvek významotvorný;
- Základní stavební prvek souvislé řeči, který lze segmentovat.
- Realizace fonému v řeči se nazývá **FÓN**; pokud existuje více variant realizace jednoho fonému, tyto výslovnostní varianty se nazývají **ALOFONY**.

Komutační test

- Hláskové řetězce: **d ú g a** x **t ú g a**

d, t – nejmenší hláskový rozdíl, který odlišuje obě slova významově, jsou to tedy dva fonémy. Tato metoda se nazývá komutační test.

- Další příklady: **h l a d** x **ch l a d**; **k o z a** x **k o s a** (čes.)

m í g a t i „dávat znamení“ x **m í k a t i** „dráždit“ (sln.)

l ú k a „přístav“ x **r ú k a** „ruka“ (sch.)

k o p à „kůra“ x **r o p à** „les“ (bulh.)

Komutační test

- Fonetický rozdíl můžeme kvantifikovat:
(**d, t** nebo **k, g** – blízké, **s, m** nebo **u, a** – vzdálené hlásky);
- Fonologický rozdíl nelze kvantifikovat – ten buď je, nebo není.
- **Každé dvě různé hlásky představují dva různé fonémy, pokud se jejich záměnou vytvoří slovo s jiným významem.**
- Kromě výběru fonémů je důležité i jejich pořadí:

Máme-li 3 fonémy, např. čes. K, Š, O → **k o š** ano; **š o k** ano; **o š k** ? ne.

chorv. K, S, O → **k ô s** ano; **s ô k** ano; **ô k s** ? ne.

ALOFONY

- Odstíny výslovnosti konkrétních fónů; různé fóny, které jsou však realizací jednoho fonému. **Základní alofon** ⇒ má typickou výslovnost.
- Nestejná výslovnost téhož fonému vyplývá:
 - 1. z hláskového okolí
 - pravidelné obměny ⇒ **kombinatorní varianty** fonémů, **poziční alofony**
 - 2. z fyziologických dispozic mluvčího
 - nepravidelné obměny ⇒ **volné varianty** fonémů (individualizace, prakticky neomezený počet variant; typicky např. rotacismus /uvulární r/)

ALOFONY

- Příklady typických pozičních alofonů:
- **ʒ** (*c* ve znělé variantě v jednom výslovnostním celku /pod jedním přízvukem/, př. na konci slova, po němž následuje další se znělým kons., př. *stric bi došao* [strîʒ.bi dôšao], srov. čes. ['strîʒ.bi 'přišel])
- **ɣ** (*h* ve znělé variantě, př. *strah ga je* [strâɣ.ga.je])
- **ʃ** (*f* ve znělé variantě, př. *šef ga pita* [šêʃ.ga pîta], srov. čes. ['šêʃ 'bude 'prič])
- **ś** (měkká výslovnost *š* před *ć*, př. *lišće* [lišće])
- **ź** (měkká výslovnost *ž* před *đ*, př. *groźde* [grôźde])
- **ŋ** (nosová výslovnost *n* před *k, g*, př. *banka* [bãŋka], *bitanga* [bitãŋga], srov. čes. ['bãŋka], ['tãŋgo])
- Tyto změny nemají vliv na význam slova.
- Foném /n/ má tedy jen takové akusticko-artikulační vlastnosti, které mají zároveň alofon [n] i alofon [ŋ].

Fonémy a jejich distinktivní znaky

- Každá hláska má jisté typické *znaky*, které ji odlišují od ostatních hlásek. Ty znaky, které jsou relevantní pro rozlišení významu slova, pro tvorbu konkrétního slova, se nazývají **distinktivní znaky**. Ostatní jsou druhořadé, *redundantní*.
- Foném je souhrn takovýchto relevantních charakteristických znaků.
- Ke zkoumání vlastností jednotlivých hlásek slouží *experimentální fonetika*, užívá různé přístroje: fonografy, kimografy, spektrografy... Je to výchozí bod fonologie hlásek, bez níž by se zas neobešla fonologie slova, která zkoumá funkci fonémů ve slově a která popisuje ty hlásky, které jazyk využívá při komunikaci. Fonetika se tedy více zapojuje do fonologie, je to její „materiální báze“.

Vztah fonémů a jejich zvukových realizací

4 ZÁKLADNÍ TYPY VZTAHŮ - FONÉM SE REALIZUJE:

- 1. **zvukem, jenž je pro něj typický**, např. /n/ jako [n] (jen před k, g → [ŋ]).

Foném /j/ nejčastěji [i] – neslabikotvorný vokál, jakýsi polovokál, de facto je to tvar fonému /i/. Realizuje se mezi 2 vokály, z nichž alespoň jeden je /i/ nebo /e/. Př.: *Mario* [mârijo] x *Marija* [mârija]. Sám alofon [j] je řídký (*jutro* [jũtro], *jabuka* [jâbuka], srov. čes. ['johana], ['jablko]).

- 2. jako **kombinatorní varianta běžné realizace**, např. /n/ jako [ŋ] (viz výše).
- 3. jako **běžná realizace nějakého jiného fonému**, např. /s/ jako [z] – př. *s bratom* [zbrâtom], /z/ jako [s] – př. *bez tebe* [bèstebe], srov. čes. ['zbratrem], ['bestebe], /d/ jako [t] – př. *kod kuće* [kòtkučè] nebo /n/ jako [m] – př. *jedanput* [jedâmpũt], srov. čes. *bonbóny* ['bombóni].
- 4. **může vypadnout, takže se nerealizuje**, př. *past ću* [pâšću], *učit ću* [ũćiću], *kod tebe* [kòtebe], *bez šuma* [bèšũma].

Akusticko-artikulační vlastnosti fonémů

- 1. opozice **vokálnost*** – nevodálnost (*tvorba pomocí apertury*)
- 2. opozice **konsonantnost*** – nekonsonantnost (*tvorba pomocí striktury*)
- 3. opozice **kompaktnost** – nekompaktnost

tvorba od dásní až do zadní části ústní dutiny, kumulace zvukové energie na nějakém centrálním místě zvukového spektra; př. č š ž k g j a

- 4. opozice **difúznost** – nedifúznost
tvorba v přední části ústní dutiny, rezonátor menší než u kompaktních hlásek, zvuková energie není kumulovaná v žádné části zvukového spektra; př. c s z p b i u
- 5. opozice **gravisovost** – negravisovost (hluboká, „temná“ barva zvuku)
tvorba buď rty, nebo v zadní části ústní dutiny; př. v p b m f h o u
- 6. opozice **akutovost** – neakutovost (vysoká, „světlá“ barva zvuku)
tvorba na zubech, dásních nebo tvrdém patru; př. t d c s z r i e

Akusticko-artikulační vlastnosti fonémů

- 7. opozice **nazálnost*** – nenazálnost
zvuk prochází i nosní dutinou v důsledku poklesu měkkého patra a čípku; př. **m n ů**
- 8. opozice **kontinuálnost*** – nekontinuálnost
trvání hlásky není náhle přerušeno; př. **f h š j vokály**
- 9. opozice **znělost*** – neznělost
hlasivky kmitají; **korelační páry** – př. **b/p d/t g/k đ/ć ž/š z/s vokály sonanty**
- 10. opozice **drsnost (stridentnost)** – matnost (**okluzívy**)
sykavé, pisklavé hlásky; složitější spektrum, typicky úžinové hlásky; př. **f s z v**
- 11. opozice **napjatost*** – nenapjatost
větší svalové úsilí, napjatost; př. **i u ů ě r p t k s š**

FONETICKÁ TRANSKRIPCE

- **Čeština** – viz Příruční mluvnice češtiny, s. 23-24 [↗PDF](#)
- **Slovinština**: 29 fonémů
[i e ê a ô o u ə (8) v m n l r j (6) p t k b d g c č ž f s š h z ž (15)]
- **Chorvatština, bosenština**: 31 fonémů*
[i e a o u i e (6) v m n ů ě r j (8) p t k b d g c č ć ž đ f s š h z ž (17)]
- **Srbština**: 30/31 fonémů*
[и e a o y (иe) (5)(6) в м н њ л љ р ј (8) п т к б д г ц ч ћ џ ф с ш х з ж (17)]

FONETICKÁ TRANSKRIPCE

- **Makedonština:** 31 fonémů*

[и е а о у ⑤ м н њ л њ р ј ⑦ п т к б д г ц ч к ѓ з ц ѓ ф в с ш х з ж ⑱]

- **Bulharština:** 45 fonémů

[и е а о у ъ ⑥ м м' н н' л л' р р' ѝ ⑨]

п п' т т' к к' б б' д д' г г' ц ц' ч з з' џ ф ф' в в' с с' ш х х' з з' ж ③ ⑩]

17 měkkostních korelačních párů

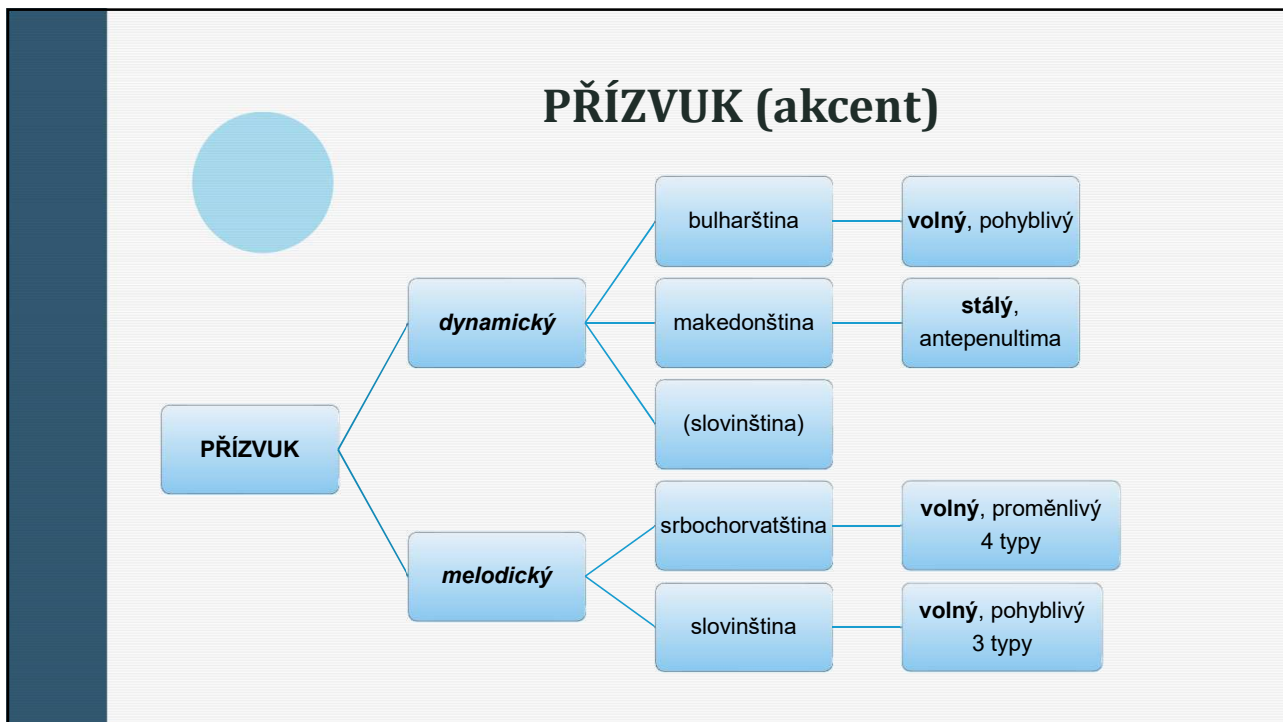
Mezinárodní fonetická transkripce dle IPA – o tom viz

<https://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js08/fonetika/ucebnice/ch02s03s01.html>;

<https://fonetika.ff.cuni.cz/o-fonetice/foneticka-transkripce/transkripce-cj-ipa/>

Segmentální a suprasegmentální rovina jazyka

- Zvuková stavba jazyka ⇒ dva systémy:
- **Segmentální systém** ⇒ různé typy **hlásek**
- **Suprasegmentální systém** ⇒ **síla** (přízvuk/akcent), **délka** (kvantita), **tónovost**
- Elementy suprasegmentálního systému se mohou projevit pouze za podmínky existence segmentálního systému.

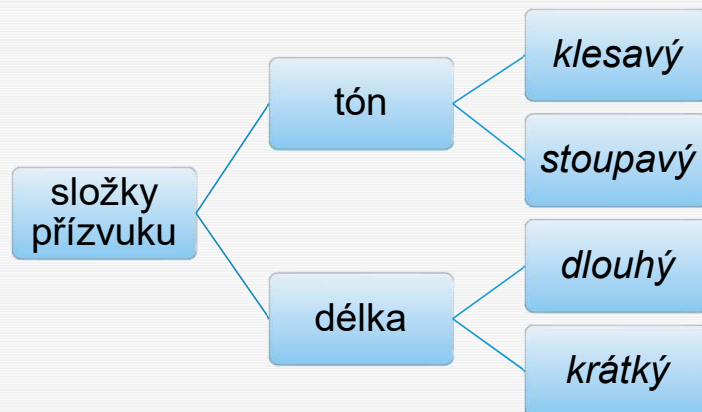

Přízvuk v bulharštině a makedonštině

- **BULHARŠTINA**
- **Dynamický, volný, pohyblivý**
(динамично, свободно и подвижно ударение)
- **град – градовè; огледало – огледалà; дърво – дървен**
- **MAKEDONŠTINA**
- **Dynamický, stálý, proparoxytonický** (antepenultima, tj. 3 slabika od konce)
(динамичен, определен акцент)
- **кòментар – комèнтари – коментàрите; макèдонски – Македòнија**

Přízvuk v srbochorvatštině

- **Melodický, volný** (s výjimkou ultimy), **proměnlivý**
(melodijski, slobodni, promjenljivi akcent/naglasak)

Přízvuk a délka v srbochorvatštině

- **Krátký klesavý** (kratkosilazni) à (pàs, kùćica)
- **Krátký stoupavý** (kratkouzlazni) à (žèna, vòda)
- **Dlouhý klesavý** (dugosilazni) â (grâd, lônci)
- **Dlouhý stoupavý** (dugouzlazni) á (rúka, oslobođenje)
- **Proměnlivost přízvuku** (Nsg. lònac, Gsg. lónca, Npl. lônci, Gpl. lònacā)
- **Nepřízvučná dlouhá slabika** ā (lònacā, Bùgarka - bùgarskī)
- **Distribuce:** jednoslabičná slova ⇒ **klesavé** přízvuky
- **víceslabičná** slova ⇒ na první slabice **klesavé** i **stoupavé** přízvuky,
⇒ v ostatních slabikách **stoupavé** přízvuky

Přízvuk ve slovinštině

- **Melodický nebo dynamický, volný, pohyblivý**
(tonemsko ali jakostno, svobodno naglaševanje)
- **1. akut (ostrivec)** – dlouhé a/i/u a dlouhé úzké ê/ô (melod. akut pak navíc nízký tón) – př. *tújka*
- **2. cirkumflex (strešica)** – dlouhé široké ê/ô (melod. cirkumflex pak navíc vysoký tón) – př. *môst*
- **3. brevis (krativec)** – krátké a/i/u a krátké široké ê/ô (mel. brevis pak navíc nízký tón) – př. *meplà*
- Výslovnost polovokálu [ə] je vždy krátká.
- Za **prestižnější** se považuje **melodický** přízvuk, který je běžný mj. i v oblasti hlavního města Lublaně (společensko-politické a kulturní centrum dnešního Slovinska).

Ukázky na sledování přízvuků

- Bulharština – <https://www.youtube.com/watch?v=nKkagfrTK-g>
- Makedonština – <https://www.youtube.com/watch?v=H47h5mKPZkI>
- Srbština – <https://www.youtube.com/watch?v=infoICboPkY>
- Chorvatština – https://www.youtube.com/watch?v=JiUnOKpt_L0
- Slovinština – <https://www.youtube.com/watch?v=dm2Zj0xV09Y>

Distribuce přízvučných slabik

- Každé slovo má zpravidla **jednu** přízvučnou slabiku
- **Dvě či více** přízvučných slabik ⇒ **hlavní a vedlejší přízvuk** (př. kompozita)
- Slova **bez** vlastního přízvuku ⇒ **předklonky (proklitika)** (př. předložky)
⇒ **příklonky (enklitika)** (př. enkl. zájmena)
- Slovo s přízvukem + klitikon ⇒ **fonetické slovo (přízvukový takt)**

Hláskové alternace

- Pravidelné střídání hlásek ve slově, popř. morfému, identita jednotky se přitom nemění ⇒ **morfologie**
- Foném alternující s jinými fonémy v rámci jednoho morfému ⇒ **morfoném**
- Alternující podoby různých typů morfémů se stejným významem ⇒ **alternanty**
- **Alternace podmíněné fonologicky** ⇒ vycházejí ze struktury hláskových skupin na hranicích morfémů, podmíněny **fonologickými zákonitostmi** příslušného jazyka, zasahují veškerý jazykový materiál
- **Alternace podmíněné morfologicky** ⇒ vycházejí z morfologických nebo slovtvorných kategorií, jsou výsledkem **historického vývoje**, nemají fonetickou příčinu

Hláskové alternace fonologické

- **Asimilace (znělostní, artikulační)** = setření akust. a/nebo artikul. rozdílů
- **Disimilace** = zvětšení akust. a/nebo artikul. rozdílů
- **Elipsa** = zjednodušení souhláskové skupiny eliminací jedné hlásky
- **Proteze** = vložení hlásky navíc na počátek slova (**protetické /v/**)
- **Epenteze** = vložení hlásky navíc uprostřed slova (**epentetické /l/**)
- **Hiát** = přeryv ve výslovnosti dvou vokálů zpravidla na předělu slabik nebo slov; (V +)i + V ⇒ **hiátové /j/**

Hláskové alternace morfologické a slovotvorné

- **Elipsa vokálů** = alternance **a/Ø, e/Ø**
- **Ablaut** = alternance **e/o, Ø/e, Ø/o, Ø/a**
- **Alternance Ø/V** = dubletní vokalizace (předložky, sch. koncovky adj. a pron.)
- **Alternance o/e** (po předchozím konsonantu nepalat. x palat.)
- **Vokalizace** = sch. alternance **l/o**
- **Palatalizace** = alternance **k/č, g/ž, h/š, c/č, z/ž**
- **Sibilarizace** = alternance **k/c, g/z, h/s**
- **Jotace** = alternance **nepalat. x palat. kons.**; sch. a sl. po labiálách ⇒ **l epent.**
- **Alternance souhláskových skupin, např. sk, sl, sn, zd...**
- **Jatová alternance** = sch. **e/je/ije/i/Ø**, bulh. **e/'a**

ORTOEPİE, ORTOFONIE, ORTOGRAFIE

- **Ortoepie** = výslovnostní norma, správná výslovnost slov
- **Ortofonie** = správná výslovnost jednotlivých fonémů
- **Ortografie** = pravopisná norma > funkce zaznamenávací a vybavovací
 - úzus - norma - kodifikace

Typy (principy) pravopisů

- **Spřežkový** – Pozsony, Bydgoszcz, Rzeszów, Prishtinë, George Bush, hoxha, hodža/ходжа, tschechisch
- **Fonologický** – čížek, Unhošť, Приштина, Џорџ Буш, хоџа
- **Fonetický** – Србин/српски, Zagreb/Zagrepčanka, raščlaniti
- **Morfologický** – сърбин/сръбски, rozčilit
- **Etymologický (historický, tradiční)** – bulh. před 1945 (тѣ сж съ единъ и сжци звукъ, по ref. те са с един и същи звук), angl. (house, borough...)

Typy pravopisů u jihoslovanských jazyků

	ČEŠTINA	SLOVIN.	SCH.	MAK.	BULH.
Fonologický pravopis	X	X	X	X	X
Fonetický pravopis			X	X	
Morfologický pravopis	X	X			X

Ustavení současných pravopisů

- **Čeština** = 1849 (reforma tzv. bratrského pravopisu)
- Pravidla českého pravopisu – 1902 (Jan Gebauer)
- Větší změny – 1957, 1993
- **Slovinština** = pol. 19. stol. (def. vítězství tzv. gajice), jinak „pravopisná válka“ (*abecedna vojna*) 20./30. léta 19. stol.

Ustavení současných pravopisů

- **Chorvatština** = 1830 (první ref. Ljudevita Gaje), def. až pravopis Ivana Broze (1892)
- 1941–45: tzv. *korienski pravopis*
- **Srbština** = 1818 (ref. Vuka Stef. Karadžiće), def. až od 1868 (oficializace Vukovy reform. spis. normy v Srbsku)
- **Jugoslávie** – pravopisy **srbochorvatštiny** (Dragutin Boranić, 1947 vs. Aleksandar Belić, 1950; po 1954 Ljudevit Jonke a Mihailo Stevanović, 1960)

Ustavení současných pravopisů

- **Bosenština** = 1996 (Senahid Halilović)
- **Černohorština** = 1997 (Vojislav Nikčević, první pokus) 2009 (pravopisná komise); snaha o standardizaci jotované výslovnosti ijekavských slabik *dje, tje, sje, zje* jako *đe, će, še, že* (*gdje* ▷ *đe*, *tjerati* ▷ *čerati*, *sjekira* ▷ *šekira*, *zjenica* ▷ *ženica*, v cyr. *gdje* ▷ *ђе*, *tjerpamu* ▷ *ћerpamu*, *sjekupa* ▷ *čekupa*, *zjenica* ▷ *ženica*); kvůli tomu zavedení nových grafémů **ś, ź** (v cyr. **ć, ź**)

Ustavení současných pravopisů

- **Bulharština** = 30. léta 19. stol. (přijetí tzv. graždanky), def. až pravopis komise Vlastenecké fronty (1945)
- **Makedonština** = 1903 (Krstě Misirkov, první pokus) 1944–45 (Blaže Koneski a Krum Tošev), na bázi srbské cyrilice (de facto tedy Vukovy)